

KAÇAK ELEKTRİK OLGUSU: DİNİ, EKONOMİK VE PSİKO-SOSYAL AÇIDAN YAKLAŞIM

Yusuf MACİT*

Özet

Dini, ekonomik ve psiko-sosyal açıdan kaçak elektrik olgusuna yaklaşımın araştırıldığı bu çalışmada özellikle lise (genel ve imam-hatip) öğrencilerinden oluşan 669 kişilik örneklem grubuna kapalı ve açık uçlu sorulardan oluşan bir anket uygulanmıştır. Hem nicel hem de nitel çalışmaların gerektirdiği araç ve yöntemler kullanılarak elde edilen bulgular değerlendirilmiş, sonuç olarak elektrik hırsızlığı yapan bireylerde bilgi eksikliği, dini inancın zayıflığı, kişisel çıkarlara uygun davranma, dini, siyasi ve ekonomik manipülasyonlar ve özentinin etkili olduğu görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Kaçak Elektrik, Din, Ekonomi, Psiko-Sosyal Yaklaşım

THE PHENOMENON OF ILLEGAL USING OF ELECTRICITY: ATTITUDE FROM RELIGIOUS, ECONOMICAL AND PSYCHO-SOCIAL PERSPECTIVES

Abstract

In this research, the attitude to the phenomenon of illegal using of electricity was investigated from religious, economical and psycho-social perspectives. A survey which includes open-ended and close-ended questions is implemented to the sample of 669 people whose are majority from high school (general high school and religious vocational high school). The findings were evaluated by using instruments required by both qualitative and quantitative methods. In conclusion, lack of information, weakness of religious belief, acting according to personal interest, religious, political and economical manipulations and affection were found to be effective on the individuals who illegally using of electricity.

Key Words: Illegal using of electricity, Religious, Economy, Psycho-Social Approach

* Yrd. Doç. Dr. İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Bilim Dalı Öğretim Üyesi

Giriş

Araştırmanın Konusu ve Problem

Ekonomik ve sosyal hayattaki yeri tartışılmaz olan elektrik enerjisi, kullanım alanlarının sürekli artmasıyla günlük yaşamın vazgeçilmezleri arasında yer almıştır. Hayati önem arz eden bu enerji üretim ve tüketim süreçleri açısından da önemlidir. Özellikle elektriğin üretiminde ve piyasaya arzında değişik problemlerle karşılaşmaktadır ki bunlardan biri de araştırmamıza konu olan “kaçak elektrik” olgusudur. Alınan önlemlere rağmen hemen hemen her ilimizde kaçak elektrik kullanılıyor olması hem ülke ekonomisine zarar vermekte hem de sosyal barışı olumsuz etkilemektedir. Ülkemizde 2011 yılında % 25,09 oranında olan kayıp-kaçak miktarı 2012 yılında % 25,64 olarak gerçekleşmiştir. (Sayıştay Raporu, 2013: 57) Bu oran bazı illerde % 70’lerin üzerine çıkarken bazı illerde de % 1-2 seviyesinde kalmıştır. (İmrek, 2012: 3) Buradan hareketle bazı bölgelerde halkın çoğunun tükettiği elektriğin ücretini tamamen ve zamanında ödemediğini söyleyebiliriz. Buna karşılık bir kısım tüketiciler ise kısmen ya da tamamen ödemeyerek hırsız konumuna düşmekte, ödemedikleri ücretler ise ilgili kurumlar tarafından “kayıp-kaçak bedeli” adı altında ücretini ödeyen bireylerin faturalarına ek maliyet olarak yansıtılmaktadır. Böylece bir kısım insanlar ekstra ödeme yapmak zorunda bırakılırken bir diğer kısmı da “kul hakkı”, “büyük günah”, “günah” ve “haram” gibi ifadelerle dile getirilen ve bir Müslüman için söz konusu olmaması gereken tutum ve davranışlara, yani elektrik hırsızlığı durumuna düşmektedirler. Şüphesiz bu durum kullandığı elektriğin ücretini tamamen ödeyenleri rahatsız edeceği gibi hiç ödemeyen veya eksik ödeme yapanları da rahatsız edecektir. Özellikle yapılan bir hatanın, işlenen bir kusurun -şayet sağduyu tamamen yitirilmemişse- bireylerin psikolojisini olumsuz olarak etkileyeceği açıktır.¹

Dini açıdan bireylerin böyle olumsuz bir durumla karşı karşıya kalmaları bir tarafa, ekonomik ve psiko-sosyal açıdan önemli bir sorun olan elektrik hırsızlığının bazı bölgelerde ulaştığı boyutu elektrik sayaçlarını okuyup faturalandıran görevlilerden birinin şu sözü gözler önüne sermektedir: “Kaçak kullanmayan çok nadir, bu cadde boyunca ilk defa bu evde saate dokunulmadığını gördüm.” Katılımcı öğrencilerden birinin “Bir evde elektrik umursanmadan çok tüketiliyorken ücret az ödeniyorsa o evde kaçak kullanıldığı aşikârdır; bazıları az ödemek için az kullanırken, kaçakçılar da az ödedikleri veya hiç ödemedikleri için çok kullanırlar.” şeklindeki tespiti de dikkat çekicidir. Daha önceleri kamu malı olarak sunulan bu hizmet son yıllarda özelleştirme ile değişik şirketlere bırakıldı.

¹ Olumsuz tutum ve davranışların rahatsızlık sebebi olabileceğine yönelik Hz. Peygamberin bir açıklaması “... Günah, kalbini tırmalayıp duran ve insanların bilmesini istemediğin şeydir.” (Müslim, Birr 14, 15) şeklindedir.

Şimdi ise şirketler abonelerine sattıkları elektriğin ücretini mevcut borçlarıyla birlikte tahsil etme çabasındadırlar. Bir kısım insanların bu isteğe karşı çıkması zaman zaman toplumsal gerginliklere de sebep olabilmektedir. Zira bazıları kaçak tüketim alışkanlıklarını sürdürmeye kararlı gibi gözükmektedirler.² İşte kaçak elektrik olgusunda temel problem olarak dini, ekonomik ve psiko-sosyal motivlerden söz ederken:

- 1-Müslüman bir bireyin elektrik hırsızlığını dini açıdan nasıl değerlendirdiği,
 - a-“Günahtır” diyorsa kendini hangi dini gerekçelerle rahatlattığı,
 - b-“Günah” saymıyorsa bunun bilişsel sebeplerinin neler olduğu,
- 2-Dini ve ekonomik gerekçelere nasıl atıfta bulunduğu,
- 3-İnsanların bilişsel yapılarının hangi motivlerle kaçak kullanıma hazır hale geldiği,
- 4-Kaçak kullanan ve kullanmayan bireylerin psikolojisi gibi alt problemler bağlamında araştırma konumuz ele alınacaktır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

İnanan insanların kuru bir inançla yetinemeyeceği açıktır. Zira dinî duygular ve düşünceler inancının eyleme dönüşmesini ister. İnanan inancını ibadetlere, dinî ve ahlâkî davranışlara yansıtarak Allah ile canlı bir iletişime girer. Bu bağlamda ibadetler gibi helâl ve haram ya da hayır ve şer kapsamına giren bütün dinî ve ahlâkî davranışlar din psikolojisinin araştırma konuları arasında yer alır. (Yavuz, 1982: 103) Nitekim din psikolojisi yaptığı araştırmalar ve ulaştığı sonuçlar itibariyle dini hayatın her alanında önünü net görmek isteyenlere yol gösteren bir fener, bir rehber gibidir. İşte burada elektrik hırsızlığına yönelişteki dini duygu ve düşünceleri motive eden dinamikleri, ekonomik ve psiko-sosyal etkileri tespit etmek önem arz etmektedir ve bu araştırmayla ülkemizin kronik problemlerinden “kaçak elektrik” olgusunun katılımcıların bakış açılarıyla değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu çalışmadan elde edilen sonuçların hem bireyler hem de kurumlar tarafından dikkate alınıp değerlendirilebilir olması araştırmayı önemli kılmaktadır. Ayrıca bu çalışmanın “kaçak” algısını çözümlenmeye yardımcı olacağı ve bu yöndeki olumsuz tutum ve davranışların değiştirilebilmesine pozitif katkıda bulunacağı açıktır. Diğer taraftan bu çalışma genel anlamda eğitim ve bilim

² Bu satırlar kaleme alınırken bir dağıtım bölgesinde 190 bin konutun elektriğinin kesileceği kamuoyuna yansımıştı. Haberde Elektrik Perakende Satış Anonim Şirketlerinden birinin özelleşme sonrası borcu bulunan abonelere yönelik birçok kez yinelediği faiz affı kampanyasını son olarak 31 Aralık 2013 tarihine kadar uzattığı, buna rağmen bir kısım abonelerin borçlarını ödememekte direndiği ve elektriği kesilecek abone sayısının birkaç kez yapılan kampanyalar sonucu ancak 217 binden 190 bine indiği belirtilmiştir. <http://www.haberler.com/borclu-abonenin-elektriginin-kesilmesine-baslandi-5514365-haberi/>, Erişim tarihi, 08.01.2014

dünyasına özelde ise din psikolojisi bilim dalına ele alınan konu hakkında bakış açısı sağlayacaktır.

Sayıltı ve Sınırlılıklar

Araştırmamızda yer alan sorular ve bunlara verilen cevaplar araştırmanın amacını gerçekleştirebilecek yeterliliğe sahiptir.

Araştırma yapılan bölgelerde kaçak tüketim olduğu varsayılmıştır.

Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun kaçak elektrik olgusunu olumsuz bir davranış olarak kabul ettikleri varsayılmıştır.

Duygu ve düşüncelerini iyi ifade edebilecekleri varsayımından hareketle lise son sınıf öğrencileri tercih edilmiştir.

Araştırmamız, çalışmamıza katkı sağlayan bireylerin değerlendirmeleriyle, yapıldığı zaman dilimi ve bölgelerle sınırlıdır.

Yöntem

Araştırma Modeli

Kaçak elektrik olgusunun dini, ekonomik ve psiko-sosyal yönlerinin katılımcıların görüş ve düşünceleri açısından belirlenmesinin hedeflendiği bu çalışma nicel ve nitel desenlerin birlikte kullanıldığı (eş zamanlı) karma model bir araştırmadır. Bilindiği gibi karma modelde aynı olguyla ilgili nicel ve nitel paradigmalara göre veriler toplanır, analiz edilip yorumlanır. Bu çalışmamızda sadece nicel verilerin kullanılmasının katılımcıların öznel dünyasını keşfetmede yeterli olamayacağı düşüncesiyle çoklu kapalı uçlu nicel özellikli sorularla beraber keşfetme, açıklama ve bilgileri doğrulama amacıyla açık uçlu nitel özellikli sorulardan oluşan anket kullanılmıştır. (Karma model için bakınız: Balcı, 2009: 49).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni Ceylanpınar, Doğubayazıt, Kağızman ilçeleriyle Iğdır ve Karaman illeri İmam-Hatip (İHL) ve Genel Lise (GL) son sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Bilindiği gibi “evren, araştırma sonuçlarının genellenmek istendiği elemanlar bütünüdür” (Karasar, 2012: 109). Örneklem gelince araştırmaya katılan öğrenciler eğitim aldıkları liseler içinden olasılıklı örneklem yöntemlerinden “Küme Örneklem” yöntemiyle seçilmiştir. Küme örneklem “evrendeki bütün kümelerin tek tek (bütün elemanlarıyla birlikte) eşit seçilme şansına sahip oldukları durumda yapılan örnekleme” denir (Karasar, 2012: 114). Çalışmamızda örneklem olarak konunun özelliğine binaen elektrik hırsızlığı yapan bireyler bire bir muhatap alınmamış, yerine göre bu ailelerin bir bireyi, yakınlarından, komşularından biri veya en azından aynı sosyal çevrede yaşayanlar seçilmiştir. Araştırma sürecinde

daha çok katılımcıya ulaşılmışken bunlardan sadece 669 katılımcının formu değerlendirilmeye alınmış, veri değeri olmayanlar elenmiştir.

Veri Toplama Aracı

Veri toplama aracı olarak araştırmanın amacına uygun hazırlanan anket kullanılmıştır. İlk kısımda yer alan olgusal sorular katılımcı öğrencilerin cinsiyet, il, eğitim yeri, yerleşim yeri, ailesinin gelir düzeyi, babasının eğitimi ve mesleğine ilişkin bilgileri belirlemek içindir. Ardından katılımcı öğrencilerin kaçak elektrik olgusuna yönelik dini, ekonomik ve psiko-sosyal açıdan yaklaşımlarının tespitini amaçlayan çoklu kapalı ve açık uçlu sorulara yer verilmiştir. Bilindiği gibi nicel verilere içerik sağlamada nitel veri toplama araçları önemli potansiyeldir. Bunun için araştırma sorularının hazırlık aşamasında sözlü-yazılı mülakatlar yapılmış, elde edilen verilerin analizinden hareketle oluşturulan ve ön uygulamalarda olumlu sonuçlar alınan soruların amaca hizmet edeceği varsayılarak ankete konulmuştur. Ayrıca literatürde “farklı veri kaynakları, farklı veri toplama ve analiz yöntemleri kullanarak araştırma sonuçlarının inandırıcılığını artırmaya yönelik çabalar bütünü” (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 94) şeklinde tanımlanan ve araştırmada geçerlilik ve güvenilirliğin sağlanmasında önemli strateji olan “çeşitleme” yönteminden de faydalanılmıştır. Bu amaçla katılımcı öğrencilerden toplanan veriler doğrultusunda bölgede değişik yerlerde yaşayan, kaçak elektrik olgusunun dini, ekonomik ve psiko-sosyal nedenleri konusunda gözlem ve görüşlerini bizimle paylaşan ve araştırmamızda uzman olarak tanımladığımız bireylerle de mülakatlar yapılarak veri toplanmıştır. Veri toplama aracı olarak kullanılan kapalı uçlu sorulara bulgular kısmında değinildiğinden burada sadece açık uçlu sorulara yer verilecektir. Bu sorular şunlardır:

- Sizce kaçak elektrik kullananlar bu işi dini açıdan nasıl değerlendirmektedir?
- Sizce bir kimseyi kaçak elektrik kullanmaya iten-yönelten sebepler nelerdir?
- Sizce insanlar kaçak elektrik kullanmaya nasıl ve kimler tarafından hazır hale getiriliyor?
- Sizce kaçak elektrik kullananlar kullanmayanların psikolojisini nasıl etkilemektedir?
- Sizce kaçak kullanmayanların kullananlara bakışı nasıldır?
- Sizce kaçak kullananlar psikolojik olarak kendilerini nasıl rahatlatmaktadırlar?
- Ekleme istediğiniz başka bir husus var mıdır?

Verilerin Analizi

Bu araştırma, çalışmanın yapıldığı bölgelerdeki genel lise ve İmam-Hatip liseleri öğrencilerinin bakış açılarını, duyum ve gözlemlerini yani fenomenolojik

yaklaşım ve ifadelerindeki psikolojik temaların analizine dayanan betimleyici bir çalışmadır. Hiç şüphesiz katılımcıların biliş, duygu ve davranışları üzerinde içinde yaşadıkları toplumsal yapı oldukça etkilidir. Fromm'un (2001: 21), toplumsal kişilik olarak tanımladığı ve aralarında eğitim sistemi, din, edebiyat, müzik, espriler, görenekler ve ailelerin çocuk yetiştirme yöntemlerini saydığı etkileşim unsurlarına bireylerin yaşadıkları aile çevrelerini, komşuluklarını, arkadaş gruplarını ve daha geniş sosyal, dini ve siyasi çevreleri de ilave etmek mümkündür.

Araştırmadan elde edilen nicel veriler, bilgisayarda SPSS 20 programında analiz edilmiştir. Öncelikle katılımcıların araştırma sorularına ilişkin cevapların dağılımı tespit edilmiş ve her bir kategoriyle ilgili frekans ve yüzdeler bulunarak tablolaştırılmıştır. Diğer taraftan katılımcıların açık uçlu sorulara verdikleri cevaplar, nitel veriler birebir okunarak sınıflandırılmış, elde edilen kategorik veriler analiz edilmiş, sayısal değerlere dönüştürülmüş ve sonuçlar araştırmada “yorum kategorileri” başlığı altında tablolar halinde gösterilmiştir. Yine araştırmada öğrenci ve uzmanların konuya yönelik somut anlatımlarından seçilen örnek cümlelere yer verilmiştir.

Sonuçta hem nicel hem de nitel çalışmaların gerektirdiği araç ve yöntemler kullanılarak elde edilen veriler araştırmanın problemleri dikkate alınarak betimlenmiş ve ardından da betimlenen verilerin yakından incelenebilmesi ve temalara ulaşılabilmesi için içerik analizi yapılmıştır.

Tanımlar

Kaçak Elektrik

Kaçak elektriği, *kamu veya bir kısım özel kuruluşların en yakın noktalara kadar taşıdıkları elektriğe ihtiyaç duyan bireylerin bu enerjiyi özellikle yasa dışı değişik (çalma) yöntemleriyle ele geçirip kullanmaları, buna karşılık dini, ahlaki, vicdani ve hukuki bir gereklilik olmasına rağmen ücretini ödemeyerek “hırsız” durumuna düşmeleri şeklinde anlayabiliriz. Çalışmamızda bu olgu hem “kaçak elektrik”, hem de “elektrik hırsızlığı” olarak ifade edilmiştir.*

Kayıp-Kaçak Bedeli

Kayıp-kaçak bedeli elektrik sisteminde ortaya çıkan teknik ve teknik olmayan kaybın maliyetinin kayıp-kaçak hedefi oranları ölçüsünde karşılanabilmesi amacıyla belirlenen ve tüm elektrik tüketicileri tarafından ödenen bir bedeldir.³ Bu

³ <http://www.epdk.gov.tr/index.php/epdk-sss-menu?id=212>, Erişim tarihi, 19.07.2013. Bu konuya şu somut örneği verebiliriz: 2012/08 dönemine ait kent-mesken grubundaki bir tüketici kullandığı elektriğin bedeli olarak toplamda 94.46 TL ödemiş, ancak bunun 7.77 TL'lik kısmı, yaklaşık % 8.23 gibi bir oran K/K (kayıp-kaçak kullanım) bedeli olarak

tanımdan da anlaşılabilceği gibi kaçak elektrik kullanımıyla oluşan enerji kaybının maliyeti, ücretini ödeyen tüketicilere ek bir maliyet olarak yüklenmekte, ayrıca kamu, faturaların içeriğinden de anlaşılacağı gibi değişik vergiler ödenmeyerek kaçak kullanan elektrik hırsızları tarafından zarara uğratılmaktadır.

Türk Ceza Kanunu'nda malvarlığına karşı işlenen "hırsızlık suçları" düzenlenmesinde 141/1'de "Zilyedinin rızası olmadan başkasına ait taşınır bir malı, kendisine veya başkasına bir yarar sağlamak maksadıyla..." ve 141/2'de "Ekonomik bir değer taşıyan her türlü enerji de, taşınır mal sayılır." hükümleri yer almaktadır. 142/1/f'ye göre ise "Elektrik enerjisi hakkında; İşlenmesi hâlinde, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur." Maddesiyle kaçak elektrik olgusu "hırsızlık" olarak değerlendirilmekte ve cezası belirtilmektedir.⁴ Buna göre kaçak elektrik kullanımına "hırsızlık" suçu kapsamında iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası öngörülmektedir.

Günah

Günah, kutsalla ilgili emir ve yasakların yerine getirilmemesi veya yasakların çiğnenmesiyle ortaya çıkan ve dinî, ahlâkî ve vicdanî açıdan sorumluluk gerektiren bir olgudur. (Harman, 1996: 278) İslami literatürde genişçe ele alınan günah kavramı ve araştırmamızın verileri açısından baktığımızda elektrik hırsızlığı olgusunun "günah", "büyük günah", "haram", "kul hakkı" ve "kamu hakkı" gibi ifadelerle tanımlandığı görülebilir. Araştırmamızda bu ifadelere de yer verilmiş ama her birisi günah kavramı kapsamında değerlendirilmiştir.

Bilindiği gibi İslâm'a göre, kul hakkı ve toplumsal barışın ihlâli küfür dışında Allah'a karşı işlenen günahlardan daha ağırdır. Diğer taraftan olumsuz tutum ve davranışlarıyla başkalarını etkilemekte olan bireyler, bireysel günahları yanında etkiledikleri kişilerin işledikleri günahlardan da birlikte sorumlu olurlar. Nitekim Kur'ân'da (Sebe' 34/31-33) güç ve imkân sahibi olanların saptırdıkları zayıf karakterli kimselerle birlikte azap görecekleri belirtilir. (Bebek, 1996: 283)

ücretlendirilmiştir. Bu da tükettiği elektriğin ücretini ödeyen örnekteki bireyin bir yılda yaklaşık olarak 93.24 TL fazladan ödemesi demektir ve önemli bir hak kaybı problemidir.

⁴ <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5237.html>, Erişim tarihi, 04.01.2014.

Bulgular**Araştırmanın bağımsız değişkenleri:****Tablo 1: Katılımcıların Cinsiyet ve Eğitim Yeri Bilgileri**

Değişkenler	Kategoriler	f	%
Cinsiyeti	-Bayan	298	44.5
	-Erkek	371	55.5
Eğitim Yeri	-Genel Lise (GL)	341	51.0
	-İmam-Hatip Lisesi(İHL)	328	49.0

Tablo 1’de ankete katılan öğrencilerin cinsiyet dağılımı ve eğitim aldıkları lise bilgileri verilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin eğitim aldıkları liselere göre sayı olarak birbirine yakın oldukları görülmektedir.

Tablo 2: Katılımcıların Yerleşim Yeri Bilgileri

Değişkenler	Kategoriler	F	%
Yerleşim Yeri	-İl	218	32.6
	-İlçe	253	37.8
	-Köy	193	28.8

Yerleşim yerlerine göre araştırmaya katılan öğrencilerin ailelerinin büyük bir oranda (% 70.4) il/ilçe merkezlerinde ikamet ettikleri görülmektedir.

Genel olarak araştırmalarda katılımcıların ikamet yerleri sorulmaktadır. Bu çalışmada ise ikamet yerinin köy veya il/ilçe merkezi şeklindeki ayrımı araştırmanın içeriği açısından önem arz etmektedir. Zira bu araştırmada bir bakıma “suç” unsuru taşıyan “adli” bir olgunun incelendiği dikkate alınırsa böyle bir suçun işlenebilmesinde mekân unsuru olarak denetlenebilirliğin zorluğu sebebiyle köylerin daha elverişli olabileceği düşünülebilir.

Tablo 3: Katılımcıların Ailelerinin Gelir Durumu ile Babalarının Eğitim ve Meslek Durumu Bilgileri

Değişkenler	Kategoriler	F	%
Gelir Durumu	-İyi	227	33.9
	-Orta	360	53.8
	-Zayıf	82	12.3
Babanın Eğitimi	-İlköğretim	459	68.6
	-Lise	116	17.3
	-Üniversite	56	8.4
	-Okur-yazar değil	38	5.7
Babanın Mesleği	-İşçi	111	16.6
	-Memur	105	15.7
	-Serbest	224	33.5
	-Çiftçi	175	26.2
	-İşsiz	30	4.4
	-Cevapsız	24	3.6

Araştırmamızda aile bireylerinden sadece babaların meslekleri sorulmuş; aile içinden az da olsa anne ve çocuk çalışanların olacağı ancak onların aile bütçesine katkısının veriler üzerinde önemli bir etkiye sahip olmayacağı varsayılmıştır. Babaların mesleği sorusunu cevapsız bırakanlarla işsiz olarak tanımlayanların 54 (% 8) kişi olduğu, buna karşılık katılımcı babalarının büyük çoğunluğunun (% 92) aktif çalışma hayatında olduğu anlaşılmaktadır. Gelir düzeyinin % 87.7 oranıyla orta ve üstü olarak tanımlanmasına bakılırsa, bu sonucun çalışma hayatında aktif (mesleği) olan % 92'lik orana oldukça yakın olduğu görülmektedir. Diğer bir ifade ile gelir düzeyleri babaların aktif çalışmalarıyla yakından ilgilidir denebilir. Diğer bir ilişkinin eğitim düzeyi ile ilgili olduğu da dikkatlerden kaçmamalıdır. Zira % 94.3'lük bir orana karşılık okur-yazar olmayan babaların oranı % 5.7'de kalmıştır.

Dini Motivler

Bireylerin tutum ve davranışlarında hiç kuşkusuz psikolojik bir olgu olarak dini değerlerin, dini bilgi, duygu, düşünce ve dindarlık düzeylerinin önemli bir etkisi vardır. Bu açıdan bir Müslüman için asla düşünülmemesi gereken “kul hakkı”, “haram”, “büyük günah” ve “günah” gibi ifadelerle dile getirilen elektrik hırsızlığı konusunun dini-bilişsel yapısının ne olduğu araştırmamızda ele alınan problemlerden biridir. Bunun için katılımcı öğrencilere kaçak elektrik kullanmayı dini açıdan nasıl değerlendirdikleri sorulmuş, bakış açıları Tablo 4’de gösterilmiştir.

Tablo 4: Dini Açıdan Kaçak Elektrik

Kategoriler	F	%
-Büyük günah	564	84.3
-Küçük günah	62	9.3
-Günah değil	22	3.3
-Cevapsız	21	3.1
-Toplam	669	100

Katılımcılar kaçak elektrik kullanımını % 84.3 gibi bir oranla büyük günah olarak değerlendirmişlerdir. Araştırmaya katılan öğrencilerin 341'i (% 51.0) GL, 328'i (% 49.0) ise İHL öğrencisidir. Burada kaçak elektrik kullanmanın “büyük günah” olduğuna dair değerlendirmenin genelde dini eğitimin de verildiği İHL öğrencilerinden geldiği düşünülebilir. Ancak elde edilen bulgular durumun böyle olmadığını göstermektedir. Nitekim her iki veriyi yani “eğitim yeri” (İHL – GL) değişkeni ile “kaçak elektrik tüketiminin dini yönü” değişkenini birlikte analiz ettiğimizde kay kare testi⁵ sonuçlarına göre ($p>0.054$) aralarındaki ilişkinin anlamlı olmadığı anlaşılmıştır.

Kaçak elektrik tüketiminin olumsuz bir davranış olduğu varsayımından hareketle katılımcı öğrencilere, kaçak kullanmanın yanlış bir davranış olup olmadığına nasıl karar verdikleri ile ilgili bakış açıları sorulmuş ve cevap kategorileri Tablo 5’de frekansları ve yüzdelik oranlarıyla birlikte gösterilmiştir.

Tablo 5: Kaçak Kullanıma Karar Verme

Kategoriler	F	%
-Ölçüm dinimdir; dinime göre karar veririm	250	37.4
-Vicdanımın sesini dinleyerek karar veririm	205	30.6
-Topluma zarar verdiğini düşünerek karar veririm	103	15.4
-Kanunlara uygun olup olmadığına bakarak karar veririm	101	15.1
-Cevapsız	10	1.4
-Toplam	669	100

Yukarıdaki sonuçlar kaçak kullanmaya karar vermede 455 (% 68) katılımcının dini ve vicdani kanaatlerini 204 (% 30.6) katılımcının ise topluma zararını ve kanunlara uygun olup olmadığını dikkate aldığını göstermektedir. Kaçak kullanmaya yönelişte dini motivlerle ilgili olarak açık uçlu soruların analizinden Tablo 6’da yer alan yorum kategorileri elde edilmiştir.

⁵ [$X^2_{(3)} = 7.663, p > 0.05$]

Tablo 6: Kaçak Elektrikte Dini Motivler

Yorum Kategorileri	F	%
Kul hakkıdır	150	71.8
Allah affeder	21	10.1
Günah değildir	13	6.2
Kul hakkı ama fakir olduğum için kullanabilirim	12	5.7
Herkes kullanırken benim kullanmam günah olmaz	7	3.3
Devletin malı helaldir	6	2.9
Toplam	214	100

Tablo 6 incelendiğinde katılımcılardan (N 669) ancak 214 kişinin bu soruya yorum yaptığı ve bunlardan 59'unun bir şekilde (*günah olmadığı, olsa bile Allah'ın affedeceği düşüncesiyle veya fakirlik gerekçesiyle*) kaçak kullanıma onay verdiği, buna karşılık 150 (% 71.8) katılımcının kaçak elektrik kullanmayı dinen doğru bulmadığı, "kul hakkıdır" ifadelerinden anlaşılmıştır.

Burada kaçak olgusunda dini motivlerle ilgili bulgulara ek olarak katılımcı öğrencilerin ve uzman bireylerin yorumlarından seçilen örnek cümlelere yer verilecektir. Öncelikle kaçak kullanıma olumlu ve olumsuz yaklaşımlar gibi farklı kategorik çerçevede yer verilecek olan söz konusu ifadeler elektrik hırsızlığının daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

A-Kaçak Kullanımın Günah Olmadığı Düşüncesi

Katılımcı öğrencilerin bakış açılarıyla elektrik hırsızlığının günah olmadığını düşünerek kaçak kullananlar, "*Devletin malı bize günah değil.*"; "*Kul hakkı değildir; devlet bunu vatandaşa sağlamakla mükelleftir.*"; "*Türkiye'de adalet yok denecek kadar az, fakirler zenginlerin kölesi, bu durumda kaçak kullanım fakirler için vaciptir.*"; "*Karnını doyurmakta zorlanan bir kimse elektrik faturasını nasıl ödesin, bütün suçları onların üstüne atmamak gerekir.*" demektedirler.

Uzmanların yorumlarına göre kaçak elektrik kullananlar, "*Dini açıdan kul hakkı olduğunu düşünmüyorlar. Kul hakkı olarak görseler bile başka çareleri olmadığını düşünüyorlar.*"; "*Devlet şeriat devleti olmadığı için devletin malı kul hakkı ve haram değildir.*" "*Kesinlikle haram değildir, bu zaten bizim hakkımızdır, biz daha önce haksızlığa uğramıştık şimdi de hakkımızı alıyoruz.*"; "*Eğer kişi fakirse, iş bulamıyorsa ya da çalışacak durumda değilse yani sakat ve özürlü kimseler kaçak kullanmak durumundaysa bunlar mazur görülebilir. Zaruri durumlarda bazen haramlar helal olabiliyor.*" düşüncesini taşımaktadırlar.

B-Kaçak Kullanımı Günah Kabul Edip Yine de Kullananlar

Katılımcı öğrencilerin bakış açısıyla elektrik hırsızlığını günah kabul eden ama yine de kaçak kullananlar, *“Haramdır ama bu Allah ile benim aramdadır, Allah affedicidir, beni affeder.”*; *“Kul hakkıdır ama fakir olduğumdan kaçak kullanıyorum.”*; *“Maddi gücüm yetmiyor, ileride tövbe ederim, Allah da beni affeder.”* şeklinde düşünmektedirler.

Uzmanların yorumuna göre ise, *“Yüzde yüz kul hakkıdır ama fakirim bu yüzden kullanıyorum. Ayrıca Allah’ın rahmeti geniştir, affeder.”* diye düşünmektedir. Yine kendilerinden görüş aldığımız uzmanlardan biri, *“Kaçak kullanan çok kimseler gördüm, hatta bunlar hayatlarında-zannedersen- namazı hiç kaçırmış değiller. Ama onlara sorunca maddi imkânsızlık deyip işin içinden sıyrılıyorlar. Bence bunlar işin özünü, vahametini anlamış değiller.”* yorumuyla kaçak kullanmanın haram olduğunu kabul etseler de birçok insanın ekonomik gerekçelerle kaçığa yöneldiğini ifade etmiştir.

C-Kaçak Kullanıma Günah, Kul Hakkı Olarak Bakanlar

Kaçak elektrik kullanmanın günah olduğunu düşünenler katılımcı öğrencilerin bakış açısıyla *“Haramdır, kul hakkına girer.”*; *“Kaçak kullananın herkesten teker teker helallik dilemesi gerekir.”*; *“Allah kendi hakkını affeder ama kul hakkını affetmez.”* demektedirler. Görüşlerine başvurduğumuz uzmanlardan bazıları *“Haram olduğuna inananlar kaçak kullanmıyorlar.”*; *“Helal haram duygusunu kaybeden bir insan bu işe daha kolay yöneliyor.”* yorumunda bulunmuşlardır.

Ekonomik Motivler

Kaçak elektrik tüketimine gerekçe olarak öne sürülen ekonomik motivlerin süreçteki etkisi de merak edilmiş ve katılımcılara *“Sizce bir kimse kullandığı elektriğin faturasını neden ödemez de kaçakçı durumuna düşer?”* sorusu yöneltilmiştir. Sorunun cevap kategorileri ve aldıkları değerler Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7: Kaçakçılarının Elektrik Ücretlerini Ödememe Sebepleri

Kategoriler	F	%
-Çaresizlikten yani gelir düzeyi düşük olduğundan	253	37.8
-Bilgisizlik, bilinçsizlik ve eğitimsizliğinden	189	28.3
-İman zayıflığından ve dinden uzaklaşıldığından	144	21.5
-Devletin kendisine hizmet götürmediğini düşündüğünden	49	7.3
-Dini inancından hareketle “kullandığım elektriğin parasını devlete ödemem gerekmez” diye düşündüğünden	25	3.7
-Cevapsız	9	1.3
-Toplam	669	100

Elektrik ücretini ödememe sebepleri arasında dini, siyasi ve sosyal nedenler bulunmakla birlikte elektrik hırsızlığına yönelten unsurların başında bireylerin “çaresiz” oluşu % 37,8 gibi bir oranla başta gelmektedir. Kaçağa yönelişte “çaresizlik” vurgusu, Tablo 8’deki açık uçlu soruların analizinde de görülmektedir.

Tablo 8: Kaçak Kullanımda Ekonomik Motivler

Yorum Kategorileri	F	%
1 Fakirim	224	61.9
2 Devlet zam yapmasaydı	34	9.4
3 Devlet vatandaşa hakkını tam vermiyor	33	9.1
4 İşim, düzenli gelirim yok	26	7.2
5 Fatura yüksek geliyor	20	5.5
6 Devlete vergi veriyorum	18	5.0
7 Devlet vatandaşa bakmakla yükümlüdür	5	1.4
8 Devlet bize haksızlık yapıyor	2	.6
Toplam	362	100

Tablo 8’de görüldüğü gibi (N 669) 362 katılımcının yorumu analiz edilmiş ve bunlardan 224 katılımcının(% 61,9) kaçağa yönelişte fakirliğin etkili olduğunu varsaydıkları ortaya çıkmıştır. Diğer gerekçelerden “işim, düzenli gelirim yok” kategorisini de bu bağlamda değerlendirebiliriz. Açık uçlu sorulardan elde edilen nitel verilerde, kaçak elektrik kullanmayı ekonomik motivlere dayandıran bireyler, katılımcı öğrencilerin yorumlarına göre, “*Ekonomik durumum iyi değil.*”; “*İşim yok, düzenli gelirim yok; para kazanamıyorum, fakirim.*”; “*Fatura çok yüksek geliyor.*”; “*Elektriğe vereceğim parayla eve yiyecek alırım.*” düşüncesindedirler.

Uzmanların yorumlarına göre ise kaçak elektrik kullanmayı ekonomik

gerekçelere dayandıranlar, “*Fakir olduğum için kullanıyorum, devletin bana bakması lazım.*” düşüncesindedirler. Ayrıca “*Elektrik devlete ait bir mal olarak görüldüğü için kaçak kullanmada mahzur görülüyor.*” demektedirler.

Psiko-Sosyal Motivler

Bireylerin kaçak elektriğe yönelmelerinde dini ve ekonomik motivler gibi psiko-sosyal motivlerin de etkisi araştırılmıştır. Bu konuda katılımcılara kaçak kullanmayanların yaşadıkları psikolojik durumla ilgili olarak “Kaçak elektrik kullanan bir kimsenin bu tutum ve davranışı ‘insan psikolojisini’ nasıl etkiler?” sorusu yöneltilmiştir. Bulgular Tablo 9’da yer almaktadır.

Tablo 9: Kaçak Kullanmayanların Psikolojisi

Kategoriler	F	%
-Kaçak elektrik kullananlar başkalarını da etkiliyorlar ve bu insanlar “ falan kullanıyor, biz niye kullanmayacaktık ” diyorlar	217	32.4
-Başkalarının kullandığı kaçak elektrik ücretinin bizim faturamıza yansıtılması psikolojimizi bozuyor	151	22.6
-Başkalarının kaçak elektrik kullanması bizi de kaçak kullanmaya teşvik ediyor ama haram-günah olduğu için kullanmıyoruz	103	15.4
-Biz zorlanarak da olsa elektrik borcumuzu öderken başkalarının imkânı olduğu halde ödememesi zorumuza gidiyor	182	27.2
-Cevapsız	16	2.4
-Toplam	669	100

Tablo 9 değerlendirildiğinde katılımcıların bakış açılarından ilk kategorinin % 32.4 gibi bir oranla tercih edildiği⁶ anlaşılmaktadır. Bu ve diğer kategorilerdeki bulgulardan hareketle elektrik hırsızlığının kaçak kullanmayan bireyler üzerinde ciddi etki bıraktığı ve onları önemli ölçüde rahatsız ettiği açıkça görülmektedir.

Tablo 10’da ise katılımcıların açık uçlu sorulara yaptıkları yorumların analizinden elde edilen bulgular yer almaktadır.

⁶ Burada da sanki çoğunluğun kaçak elektrik kullandığı gibi bir izlenim alınabilir. Aslında bu oranın resmi açıklamalarla örtüştüğü de söylenebilir. Nitekim girişte değindiğimiz gibi kaçak oranı bazı illerde % 1-2 seviyesinde iken bazı illerde % 70 seviyesine çıkmaktadır ki bu ortalama olarak bakıldığında % 32.4 olarak elde edilen bulguya yakın bir değerdir.

Tablo 10: Kaçak Kullanımda Psiko-Sosyal Motivler

Yorum Kategorileri	F	%
Herkes kullanıyor; ben neden kullanmayayım?	154	73.3
Herkes kullanıyor; bir şey olmuyor ki bana olsun?	21	10.4
Eğitimsizlikten	20	9.6
Denetimsizlikten	10	4.8
Doğudakiler ödemiyor, biz niye ödeyelim	4	1.9
Toplam	209	100

Kategorilerin ilk ikisinde “Herkes kullanıyor;...” yaklaşımının % 83.7 gibi yüksek bir oranla öne çıkması dikkat çekicidir. Konuyla ilgili nitel değerlendirmelere gelince katılımcı öğrencilerin yorumlarından kullanıcıların, “Herkes kullanıyor; ben neden kullanmayayım.”; “Herkes kullanıyor; bir ben mi yakalanacağım, hem kimseye bir şey olmuyor ki bana olsun.” görüşlerine sahip oldukları anlaşılmaktadır. Ayrıca öğrenciler, “Kaçak tüketimde bulunanlar tüketmeyenlerde özeniye sebep oluyor; çevresinden etkilenenler için de kaçak kullanmak artık sıradan bir şey gibi geliyor.”; “Zenginlerin kaçak kullanımı fakirleri de kaçağa yönlendiriyor.”; “Kaçak kullanan ailenin çocuğu ailesinin yaptığı her bir şeyi doğru zannediyor, sonradan kendisi de kaçak kullanıyor.”; “Bazıları iyi bir şey yapıyorlarmış gibi insanları kaçak kullanmaya teşvik ediyorlar, bu da insanların bilinçaltına yerleşiyor ve onların da kaçağa yönelmesine sebep oluyor.” ifadeleriyle bakış açılarını ortaya koymuşlardır.

Uzmanlar kaçak elektrik kullananların, “Devlet vatandaşa hakkını tam olarak vermiyor; vatandaş olarak zor durumda olduğumuz için kullanıyoruz.”; “Ben kaçak kullanmasam da kullananın parasını benden alacaklar zaten; o zaman niye kullanmayayım.” düşüncelerine yer vermektedirler. Ayrıca uzmanlar, “Herkes kullanıyor, ben kullanmışım çok mu” felsefesiyle kimsenin kendisini suçlamadığı görüşünü dile getirmişlerdir. Yine uzmanlara göre, “Devlete karşı kin ve nefret duyan bazı gruplar kendi taraftarlarını rahatça kaçak kullanıma yönlendiriyorlar.”; “Konumlarını kaybetme korkusu sebebiyle eğitimli kişiler arasında kaçak elektrik kullanımı çok da yaygın değildir. Bununla birlikte eğitimli olanlardan bazıları devlete karşı tepki olarak bunu yapıyor.”; “Ev kadınları kaçak kullanımda komşularını ve akrabalarını örnek alırken erkekler dini veya siyasi propagandaların etkisiyle kaçağa yöneliyorlar.”; “Kaçak kullanım yaygınlaştıkça en inançlı insan bile zihni bir değişime uğrayarak bu işe yönelebiliyor.”; “Muhtarlar, imamlar ve Tedaş çalışanları görevlerini tam yapmıyor ve ihmalkâr davranıyorlar. Bu görevlilerin çoğu elektriği kaçak kullandıkları için başkasını da uyaramıyorlar.” diye vicdanlarını susturmaktadırlar.

Elektrik hırsızlarına yönelik tepkiler de araştırılan temalar arasındadır. Bu durum açık uçlu soruların analizinden elde edilen bulgulara (Tablo 11) göre kaçak kullanmayanların psikolojisini yansıtmaya açısından önemlidir.

Tablo 11: Kaçak Kullananlara Yönelik Tepkiler-1

Yorum Kategorileri	F	%
Ahiret hayatını düşünen kaçak kullanmaz	125	53.3
Allah korkusu olan kaçak kullanmaz	28	11.7
Dini-imanı tam olan kaçak kullanmaz	22	9.2
Bütün insanların hakkına giriyorlar	17	7.5
Kaçak kullananlarda vicdan yok	12	4.7
Kaçak kullananlar cezalandırılmalı	10	4.1
Kaçak kullananlar kendilerini kandırıyor	9	3.7
Kaçak kullananlar hoş görülmeli	7	2.9
Kaçak kullananlar hayır yapıp sevap kazanmalı	7	2.9
Toplam	237	100

Tablo 11'deki yorum kategorileri kaçak kullanmayanların elektrik hırsızlarına yönelik tepkilerini ortaya koyarken yaşadıkları psikolojiyi de yansıtmakta ve kaçakçıya tepkinin büyük olduğunu göstermektedir. Ahiret hayatını düşünmemenin, Allah'tan korkmamanın, dini imanı tam olmamanın, hak yemenin ve vicdansızlık vurgusunun ön plana çıktığı ifadeler toplumumuzda her zaman ve her yerde, her olumsuzlukta dile gelen ifadeler değildir. Bu yaklaşım tepkinin ciddiyetini yansıtmaktadır. Yine frekans itibarıyla önemsiz olsalar da son iki kategoride yer alan yorumların farklılığı dikkat çekmektedir. Özellikle son kategoride kaçak elektrik kullanımı gibi günah ve yasal olmayan bir davranış içinde olanların bu vebalden kurtulabilmeleri için meşru telafi yollarından başka hayır yapıp sevap kazanmalarını önerdikleri görülmektedir.

Araştırmamızda Tablo 12'de yer alan "Bir kimsenin kaçak kullandığını bilerseniz ne yaparsınız?" sorusu ve cevap kategorileri aldığı değerleriyle hem kaçak kullananlara yönelik tepkiyi hem de kaçak kullanmayanların psikolojisini yansıtmaya açısından önemlidir.

Tablo 12: Kaçak Kullananlara Yönelik Tepkiler-2

Kategoriler	F	%
-“Bu yaptığın yanlış” diye sözlü olarak uyarırım	301	45.0
-Şikâyet ederim	183	27.4
-Zamana ve duruma göre tavır alırım	91	13.6
-Karışmamayı tercih ederim	89	13.3
-Cevapsız	5	.7
-Toplam	669	100

Tablo 12’de de görüldüğü gibi ilk iki kategorideki 484 (% 72,4) katılımcının temsil ettiği verilerden kaçak elektrik kullanmanın doğru ve yasal bir iş olmadığını özellikle vurgulandığı ve olaya tepkisiz kalınmayacağı anlaşılmaktadır. Tepki olayını farklı bir boyutuyla ortaya koyan “Sizce kaçak elektriği önlemek için neler yapılmalıdır?” sorusu da katılımcı öğrencilerin bakış açılarını tespit için araştırmamızda yer almıştır.

Tablo 13: Kaçak Kullanımı Önleme

Kategoriler	F	%
-Kaçağa imkân vermeyen bir sistem kullanılmalı	229	34.2
-Kul hakkı vurgulanmalı, gönüllere Allah korkusu yerleştirilmeli	208	31.1
-Sık sık denetimler yapılmalı	154	23.0
-Kaçak kullananlar cezalandırılmalı	72	10.8
-Cevapsız	6	.9
-Toplam	669	100

Tablo 13’de elektrik hırsızlığının doğru bir davranış olmadığı, dolayısıyla önlem olarak engelleyici bir sistemin kullanılması veya gönüllere Allah korkusunun yerleştirilmesi istendiği görülmektedir. Denetim ve ceza uygulamasını teklif eden katılımcılarla birlikte kaçak kullanımın hoş olmayan, tepki toplayan bir davranış olarak algılandığı ortaya çıkmaktadır.

Katılımcı öğrencilerin “Bizler çok sıkışık olduğumuz halde para denkleştirip öderken, çevremizdeki bazı insanların paraları olduğu halde ödememeleri canımı sıkıyor, hakkımı yediklerini düşündüğümden kendimi çok kötü hissediyorum.”; “Ben öderken başkasının ödememesi beni ister istemez etkiliyor, bir de devlet buna göz yumuyor.”; “Birinin kaçak kullanıp diğerinin kullanmaması insanı kandırılmış hissine kaplıyor.”; “Hiç kullanmadığım elektriğin parasını ödeyince benim o param ha çalındı ha gasp edildi, ne fark eder.” şeklindeki

değerlendirme ve bakış açılarından elektrik hırsızlarına yönelik tepkileri ve kaçak kullanmayan bireylerin yaşadıkları psikolojiyi görebilmekteyiz.

Araştırma konumuza katkı veren uzmanlar, “*Komşum ayda 10 lira verirken 100 lira verecek olmam beni rahatsız ediyor.*”; “*Kaçak kullanımdan ortaya çıkan açıklar sonuçta yine bize yansıtılıyor ve hakkımız yeniyor.*” yorumlarıyla kaçak kullanmayanların psikolojisine değinmişlerdir. Bir uzman katılımcı da bir esnaftan (kasap) verdiği “*Faturam 1200 TL geldi, eğer kaçak kullansaydım en azından aradaki farkı etin fiyatına yansıtırdım. Ama bunu yapanlarla rekabet edemiyorum kaçak kullanmadığımdan.*” örneğiyle kaçak kullanmayan bir bireyin psikolojisine ve yaşadığı mağduriyete ve aynı zamanda içine düştüğü ikileme dikkat çekmiştir.

Kaçak Kullananların Psikolojisi

Dini, ahlaki, vicdani ve kanuni açıdan elektrik hırsızlığının sorumluluk gerektiren bir durum ve olumsuz bir davranış olduğuna değinilmiş ve bunun “günah”, “büyük günah”, “haram”, “kul hakkı” ve “kamu hakkı” gibi ifadelerle tanımlandığı belirtilmişti. Bu ifadeler bir bakıma sorumluluğun psiko-sosyal boyutuna da işaret etmektedir. Zira bu tür eylemler bireyler tarafından örneklenmekte, üretilmekte ve hatta toplumsal bir problem haline gelebilmektedir. İşte burada kaçak kullanan bireylerin psikolojisi ile ilgili bulgulara yer vermeden önce katılımcı öğrencilerin bakış açılarıyla “Kişinin kullandığı elektriğin faturasını ödememesi sizce nasıl bir durumdur?” sorusunun cevapları üzerinde durulacak (Tablo 14) ve ardından da kaçak kullanıcının yaşadığı psikolojik sürecin cevabı aranacaktır.

Tablo 14: Kaçakçının Ücretini Ödememe Durumu

Kategoriler	F	%
Borcunu başkalarına ödetmesi kul hakkıdır, haramdır	441	65.9
Kanunlarca suçtur; çirkin, kötü bir davranıştır	184	27.5
Haram değil, devletin yaptığı zammın karşılığıdır	19	2.8
Devlet malı olduğu için günah değildir	19	2.8
Cevapsız	6	.9
Toplam	669	100

Bireyin kişisel borcunu ödemeyip kayıp-kaçak bedeli adı altında başkalarına ödetmesi, 625 (% 93,4) gibi büyük bir oranla “kul hakkı”, “haram”, “kanunlarca suç”, “çirkin ve kötü bir davranış” olarak tanımlanmaktadır. Bu bulgulardan hareketle elektrik hırsızlığının “doğru, dine uygun ve yasal” bir davranış olmadığı özellikle vurgulanmaktadır. İşte burada merak edilen bir konu da “Elektriği kaçak kullanıp ücretini ödemeyen bireylerin yaşadığı psikolojik

durumdur”. Bu sorunun kategorileri ve katılımcıların tercihleri Tablo 15’de yer almaktadır:

Tablo 15: Kaçak Kullananların Psikolojisi

Kategoriler	F	%
-Kaçak elektrik kullananlar sürekli “yakalanırım” korkusu içinde yaşıyorlardır	326	48.7
-Kaçak kullananlar “yaptıklarım bir gün bir şekilde ortaya çıkar da cezalandırılırım” diye stres içinde yaşıyorlardır	200	29.9
-Kaçak kullandığımı insanlar bilse, “beni kınar ve dışlarlar” diye endişe ediyordur	73	10.9
-Diğer	70	10.5
-Toplam	669	100

Tablo 15’deki verilerden kaçak kullanan bireylerin hiç de rahat olmadıkları, korku ve stres içinde yaşadıkları anlaşılmaktadır. Zira katılımcıların bakış açısıyla “yaptıklarım bir gün bir şekilde açığa çıkar da cezalanırım” diye endişelenenlerle “yakalanırım” korkusuyla yaşayanların sayısı 526 (% 78,6) gibi önemli bir orandadır.

Tablo 15’de 70 (% 10,5) katılımcının “diğer” şikkını tercih ettiği gözlenmektedir. Aslında bu şıkta katılımcılardan kendi kişisel düşüncelerini ek bir kategori gibi yazmaları istenmiş, ancak yapılan değerlendirme sonunda çok az görüş beyan edildiği, belirtilen düşüncelerin de veri değeri itibariyle yetersiz olduğu gözlenmiştir.

Diğer taraftan öğrencilerin “*Hep tedirgindir, korku içinde kullanıyordur.*”; “*Kaçak kullanan sürekli panik içindedir, ama sonradan alışınca kimseye bir şey olmuyor, bana da hiçbir şey olmaz diye paniklemeden kurtuluyordur.*”; “*Vicdanen hiçbir zaman rahat değildir, daima bunalımdadır.*” şeklindeki bakış açılarından kimi kaçak kullananların rahat olmadıkları anlaşılmaktadır. Yine “*Bedava sirke baldan tatlıdır.*”; “*Devlette para deniz yemeyen k...*”; “*Devletten ne koparırsam kardır; nasıl olsa o bir yerlerden yine alır.*”; “*Nasıl olsa kontrol yok, gören yok, kimse bilmiyor, beni bulup yakalamaları da imkânsız.*”; “*Şimdiye kadar kim yakalanmış ki ben yakalanayım da cezalandırılalım.*” gibi öğrenci yorumlarından bir kısım elektrik hırsızlarının psikolojisini okumak mümkündür.

Genel Değerlendirme

Bu çalışma kapsamında toplanan verilerinin analizinden elde edilen bulguları genel olarak şöyle değerlendirmek mümkündür:

Bulgularda yasalarca “hırsızlık” suçu sayılan “kaçak elektrik” olgusu dikkat çekici bir oranla “büyük günah” (% 84.3) olarak nitelendirilmiştir. Bu hususu katılımcılar günah, büyük günah, haram, kul hakkı ve kamu hakkı gibi sözlerle de dile getirmişlerdir. Elektrik hırsızlığının olumsuz bir davranış olduğu kanısına varmada (Tablo 5)dini ölçüler (% 37.4) ve vicdanın sesi (% 30.6) etkili olmuştur. Ayrıca topluma zararı (% 15.5) ve yasalara uygunsuzluğu (% 15.1) da olumsuz bir davranış olarak algılanmasının sebepleri arasında yer almaktadır. Yukarıda geçtiği gibi elektrik hırsızlığını tanımlamada “büyük günah” söyleminin dikkate değer bir şekilde (% 84.3) tercih edilmiş olması ve (% 9.3) oranıyla da “küçük günah” değerlendirmesi olaya doğru bir bakış açısıyla yaklaşıldığını gösterir.⁷ Aslında din “mensupları için davranış kuralları koyar, davranış kalıpları üretir ve yaşanan olaylara ilişkin açıklamalar yapar. Din bir anlamda davranış için güdü işlevi görür.” (Kayıklık, 2011: 204) Bulgulardan hareketle de dinin bu fonksiyonunu gerçekleştirdiği söylenebilir. Bu sonuç aynı zamanda bu çalışmanın katılımcılarının büyük bir çoğunluğunun kaçak elektrik olgusunu olumsuz bir davranış olarak kabul ettikleri varsayımını desteklemektedir.

Elektrik hırsızlığının dini açıdan nasıl algılandığı noktasından sonra ele alınması gereken bir diğer husus da bireylerin elektrik hırsızlığına nasıl motive olabildikleri konusudur. Bulgulara göre (Tablo 11) kaçığa yönelişin motivasyonları arasında işlenen günahın hesabının ahirette verileceği inancının yetersizliği ve cehennemde cezalandırılma endişesinin hissedilmeyişi (% 53.3), Allah korkusu duygusunun eksikliği (% 11.7) ve iman zayıflığı (% 9.2) gibi özellikler sayılmıştır. Bilindiği gibi İslam ahiret hayatını ve ölüm düşüncesini dini bir motivasyon olarak kullanmaktadır (Karaca, 2011: 222) ve “ahiret inancı (...) Müslüman’ın sorumluluk duygusunu geliştiren ve güçlendiren bir fonksiyon icra etmektedir.” (Şentürk, 2010: 40) Hökelekli’ye (2010: 77) göre de “Dini inanç ve değerler, ibadet ve uygulamalar, bireyleri suç işlemekten alıkoyan, özdenetim gücünü artırıcı bir etkiye sahiptir”. Bu etkilerin eksikliğinin ise elektrik hırsızlığı veya benzeri olumsuz tutum ve davranışlara sebep olabileceği açıktır. Nitekim söz konusu ettiğimiz sonuçlar, bireylerin imanlarındaki zaafın böyle olumsuz bir davranıştan alıkoymadaki yetersizliğini ortaya koymaktadır. O halde bir Müslüman, Allah’a ve ahiret gününe inandığı ve sonuçta bu inancının onu olumsuz tutum ve davranışlardan alıkoyması

⁷ Bu yaklaşımı dini eğitim alan katılımcıların mevcudiyetine bağlamamak gerekir. Zira bu iki lise türü öğrencilerinin kaçak olgusuna dini açıdan yaklaşımları arasındaki fark (0.054) anlamlı gözükmemektedir ve bizce bu, uygulamanın yapıldığı bölgelerdeki insanların geleneksel dindarlık tipiyile ilgili olabilir. Dindarlık konusunda ayrıntılı bilgi için (Kayıklık, 2011: 224-229)’a bakılabilir.

gerektiği halde neden hala böyle bir günahı işlemeye devam etmektedir? Birey hangi bilişsel motivelerle kaçak kullanmaya hazır hale gelmektedir? İşte bu soruların cevabını katılımcıların (Devlet şeriat devleti olmadığı için malı haram değildir. Devletin malı günah değildir. Kul hakkı değildir; devlet bunu vatandaşa sağlamakla mükelleftir. Eğer kişi fakirse, böyle zaruri durumlarda haramlar helal olabilir.) şeklindeki dini yorum ve argümanlarında bulabiliriz. Yine elektrik hırsızlığının günah olmadığını, velev günah olsa bile Allah'ın affedeceğini düşündükleri bulgularda geçmişti. Bu düşüncedeki bireylerin kendilerini Allah'ın affi ile aldattıkları⁸ ve bu algıyı sorumsuzluklarına bahane yaptıkları yani çalabilmek için kılıf buldukları anlaşılmaktadır. Bu durum kaçak kullananların savunma mekanizmalarına sarıldıklarını gösterir. Çünkü elektrik hırsızlığı suçlamasıyla hakarete maruz kalabilecek bir “insan kendini küçük görerek yaşayamaz.” (Baymur, 1985: 94) Kayıklık'a (2011: 206-207) göre:

Birey inandığı değere ters bir davranışta bulunduğu zaman kendisini rahatsız eden bir çelişki yaşar. Bu çelişkiden kurtulmanın yolu ya davranışı değiştirmek ya da bilgiyi değiştirmektir. Bilgi manevi alana yönelik olduğundan, bilgiyi üreten insanın kendisi olmadığı için onu değiştirmesi çok zor olabilir. Geriye kalan diğer seçenek ise davranışı değiştirmektir. Davranış alışkanlık halini almış ve insana haz verir hale gelmişse onu değiştirmek de kolay olmayacaktır. Bu koşullarda zihinsel olarak rahatsız olan birey, muhtemelen rahatsızlıktan kurtulmak için ya bilgi dünyasındaki dinsel kuralları bilinç alanından uzaklaştırarak rahatlamaya çalışacak ya da savunma mekanizmalarından yararlanacaktır.

Bilindiği gibi savunma mekanizmaları “kişiyi kaygıdan, suçluluk duygularından, bilinçsiz içruhsal çatışmalardan, bastırılan kabul edilemez bilinçdışı dürtülerinden ve egonun karşı karşıya gelebileceği diğer tehditlerden koruyan ve genellikle bilinçsiz olan otomatik savunma tepkileridir.” (Budak, 2009: 632) Nitekim kaçak kullananların Tablo 15'e göre sürekli “yakalanırım” (% 48.7) korkusuyla, “yaptıklarım bir gün ortaya çıkar da cezalandırılırım” (% 29.9) stresiyle, kaçak kullandığımı insanlar bilse, “beni kınar ve dışlarlar” (% 10.9) endişesiyle yaşadıkları anlaşılmaktadır. Böyle bir bireyin tüyü bitmedik yetimin hakkını, kamu malını yiyen, kul hakkı çiğneyen, kaçakçı veya hırsız gibi yüz kızartıcı olumsuz nitelermelerden benliğini korumak, vicdanını susturmak, cezaların tehdidinden kurtulmak ve toplumsal baskılarla baş edebilmek için savunma mekanizmalarıyla telafi yolunu seçmesi doğaldır.

⁸ “Haram olsa bile Allah affeder” algısı bilişsel bir eksiklik kadar toplum değerlerinden uzaklaşmış olmayı da ortaya koymaktadır. Zira Allah'ın bir kula ait hakkı üzerine almadığı, hak sahipleri aralarında anlaşıp helalleşmedikleri sürece de söz konusu kul hakkını af etmeyeceği bilinen bir husustur. (Konuyla ilgili bir hadis için bakınız: Buharî, Mezâlim, 10; Rikâk, 48).

Diğer taraftan elektrik hırsızlığı yapan bireylerin yaşadıkları korkuyu, endişe ve stresi telafi amacıyla başkalarına yansıtmaya gayret ettikleri görülmüştür. Bu noktada birey eğer devletin dinsiz olduğuna, acımasızlığına ya da hakkını gasp ettiğine kendisini inandırmışsa ona göre elektrik ücretini ödemiyeceği onun anormal tutum ve davranışlarından, olumsuz kişilik özelliklerinden kaynaklanmamaktadır. O sadece devlet neye layık, neyi hak etmişse öyle davranmaktadır. (Yansıma için bkz.: Atkinson&Hilgard, 2012: 462) Bu duruma katılımcıların gözlemlerinden hareketle (Devletin yaptığı zammın karşılığıdır, devlet vatandaşa bakmakla yükümlüdür, devlet vatandaşa hakkını tam vermiyor) şeklindeki söylemleri örnek olarak verebiliriz. Bu düşüncedeki bir birey artık dinin, ahlakın, vicdanının ve toplumun baskısıyla baş etmiş olacaktır. Zira suçlu devlettir.

Davranışlara mantıklı ya da toplumsal olarak makbul görülen güdüler atfetmek (rasyonalizasyon) ve gerçeği kabul etmenin vereceği acıya katlanılamayacağı için inkar (Bkz.: Atkinson&Hilgard, 2012: 461-462) gibi bazı savunma mekanizmalarını da bu bağlamda değerlendirmek mümkündür. Bulgularda yer alan (Günah değildir. Tek haram yiyen ben miyim? Haram olsa bile Allah affeder. Herkes kullanırken benim kullanmam günah olmaz. Kul hakkı ama fakir olduğum için kullanabilirim) şeklindeki söylemler de bu durumu teyit etmekte ve elektrik hırsızlığı eylemi için savunma mekanizmaları olarak rasyonalizasyon ve inkârın dini argümanlarla kullanıldığını göstermektedir.

Burada savunucu tutumların dışında üzerinde durulması gereken bir diğer konu da suçluluk psikolojisidir. Bilindiği gibi suç sosyolojik, psikolojik, hukuki, kriminolojik dini ve ahlaki niteliği olan bir kavramdır. (Peker, 1990: 93) Dolayısıyla suç, topluma zararlı kabul edilmesi açısından sosyolojik, bireysel bir davranış ve tepki olması açısından psikolojik, dini ve ahlaki kurallara aykırı olması açısından da dini ve ahlaki niteliklerle ilgili bir kavramdır. (Ayrıntılı bilgi için bkz.: Certel, 2009: 19) “Psikolojik bir gerçeklik olan suçluluk duygusu, insanların büyük çoğunluğunun tecrübe ettiği evrensel insani bir olaydır. (...) din ona yeni bir boyut, Allah huzurunda hata olan günah boyutunu” (Hökelekli, 2008: 103-104) ilave etmiştir. Suçluluk veya günahkârlık bağlamında elektrik hırsızlığını düşündüğümüzde onun hem yasalarca hem de dince suç sayılacağı açıktır. Ancak burada bilinmesi gereken bir husus daha var ki o da bir bireyin başkaları tarafından suçlu olarak kabul edilmesinin başka, aynı bireyin olumsuz davranışlarından ötürü pişmanlık duygusu yaşayarak kendini suçlu saymasının başka şeyler olduğudur.⁹ Nitekim yukarıda da değinildiği gibi elektrik hırsızlığı yapan bireylerin sürekli

⁹ Eğer yapılan şeyin yanlışlığına ilişkin yargı, yani kişide ihlale konu olan norm içselleştirilmişse suçluluk duygusundan bahsedebiliriz. Pişmanlık eşliğinde gelişen bu duygu, kişinin kendi kendine istemsizce verdiği bir cezadır. Bir yasayı, ahlaki normu, vb. çiğneyen ve sadece yakalanması halinde maruz kalacağı adli veya toplumsal ceza korkusuyla pişmanlık duyan kişide suçluluk duygusundan bahsedilemez. (Budak, 2009: 679)

yakalanıp cezalandırılma korkusu, kınanma ve dışlanma endişesi taşıyor olmaları bu bireylerin suçluluk duygusu hissettiklerini göstermez. Zira bu veriler, bireylerin sadece yakalanmaları veya deşifre olmaları halinde maruz kalacakları adli veya toplumsal ceza korkusuyla pişmanlık duyduklarını göstermektedir ki bu bir bakıma suç işleyenlerde vicdan gelişiminin yeterli olmadığını dolayısıyla bu bireyler için gerçek anlamda suçluluk duygusundan bahsedilemeyeceğini gösterir.

Kaçak elektrik kullananların tutum ve davranışları kaçak kullanmayanların üzerinde nasıl bir etki bırakmaktadır? Diğer bir ifade ile elektrik hırsızlığı yapmayanlar neler hissediyorlar? Bu konudaki bulgular kaçak kullanmayan bireylerin ciddi şekilde etkilendiklerini ve rahatsız olduklarını göstermektedir. Bu husus Tablo 9'da yer alan başkalarının kullandığı elektriğin ücretinin faturamıza yansıtılması psikolojimizi bozuyor, (% 22.6) biz öderken başkalarının ödememesi zorumuza gidiyor, (% 27.2) kaçak kullanım bizi de kaçak kullanmaya teşvik ediyor ama haram-günah olduğu için kullanmıyoruz (% 15.4) gibi tercihlerde açıkça görülmektedir.

Tablo 7'de insanların hırsızlığa yönelişinde çaresizlik vurgusu (% 37.8) ardından da bilinçsizlik (% 28.3) ve dinden uzaklaşılma (% 21.5) kategorileri, Tablo 8'de ise fakirlik (% 61.9), zamlar-elektriğin pahalılığı (% 14.9) ve işsizlik (% 7.2) gibi ekonomik nedenler yer almıştı. Aslında bireyin elinin emeği ve alınının teri ile kazandığını tüketmesi ahlaki bir erdemdir. Ne var ki -katılımcıların gözlemlerinden de anlaşılacağı gibi- her şeyi devletten bekleme düşüncesiyle, bedavacılık, açgözlülük ve tatminsizlik duygularıyla değer yitimi yaşandığı anlaşılmaktadır. Elektrik hırsızlığını motive eden bu duygu ve düşünceler yanında geçmişe oranla elektrikle çalışan araç ve gereçlerin çoğalması ve böylece tüketim ihtiyacının da katlanarak artması az ödedikleri veya hiç ödemedikleri için sorumsuzca tüketen elektrik hırsızlarını daha fazla kaçağa yöneltmiştir.

Ekonomik nedenler kadar siyasi eğilimler de elektrik hırsızlığını motive edici olmuştur. Katılımcıların gözlemlerinden de anlaşılacağı gibi devlet düşmanlığı ve devlete zarar verme isteği, “devlet hakkımızı yedi”, “devlet bize baksın, zaten devlete vergi veriyoruz” gibi düşünceler bunlardan bazılarıdır. Araştırmaya bölgeden katkı veren uzmanların yorumlarına göre devlete karşı kin ve nefret duyan bazı gruplar kendi taraftarlarını rahatça kaçak kullanıma yönlendirmektedirler. Aslında burada bireylerin tükettikleri elektriğin ücretini ödememekle elde ettiklerini varsaydıkları ekonomik çıkarlarından farklı ve alakasız bir duygudan söz edilebilir. (Yücel, 2004: 3) Siyasi eğilimlerin motive ettiği bu duygu bireyler için “bir ilke ya da inanç adına değil, öfkesi, incinmiş gururu ve düş kırıklığı” (Fromm, 2001: 10) adına olabilir. Nitekim ev hanımlarının komşularını ve akrabalarını örnek aldıkları, erkeklerin ise dini veya siyasi propagandaların etkisiyle kaçağa motive oldukları şeklindeki yorumlara değinilmişti. Öyle anlaşılıyor ki, kaçak elektrik kullanan bir bireyin kaçak fenomenine yaklaşımı içinde hissettiği bilişsel ve duygusal

pozisyonla ilgilidir. Yani elektrik hırsızlığının dini, vicdani, ahlaki veya hukuki anlamda normal veya anormal bir davranış oluşunu belirleyen “suç” olgusu değil suçlunun kendisidir; gerçekte doğru bir şey olmasa da onun yaptığı hırsızlık davranışı onun için hem doğru hem de anlamlıdır. (Yücel, 2004: 24)

Bireylerin elektrik hırsızlığına yönelmesinde eğitimsizlik, bilinçsizlik, yürütülmekte olan siyasi propaganda ve dini manipülasyonlar kadar özentisi de etkilidir. Bu araştırmada görüşlerini aldığımız uzmanlardan birinin “Kaçak kullanım yaygınlaştıkça en inançlı insan bile zihni bir değişime uğrayarak bu işe yönelebiliyor.” yorumu çok anlamlıdır. Nitekim Tablo 9’a göre bir kısım insanların başkaları kullanırken biz niye kullanmayalım (% 32.4) düşünceleri ile yine Tablo 10’da yer alan “Herkes kullanıyor; ben neden kullanmayayım?” (% 73.3) “Herkes kullanıyor; bir şey olmuyor ki bana olsun?” (% 10.4) kategorileri, bireylerde çevreden etkilenme, geçmişten günümüze ailesinden nasıl görmüşse benzerini taklit etme ve sosyal öğrenme¹⁰ süreçlerini hatırlatmaktadır. Nitekim katılımcılardan bazıları kaçak kullanan ailelerin çocuklarının ailelerinin yaptığı her bir şeyi doğru zannettiklerinden ileride kendilerinin de kaçak kullandıklarını, dolayısıyla kaçak tüketimin özentisi ve modellemeye sebep olduğunu, çevresinden etkilenen bu kimselere de kaçak kullanmanın artık sıradan bir şey gibi geldiğini ifade etmişlerdir.

Sonuç ve Öneriler

Sonuç

Kaçak elektrik tüketimini konu edindiğimiz bu araştırmamızda vardığımız sonuçları şu şekilde özetleyebiliriz:

1- Allah korkusunun eksikliği gibi temelde iman zayıflığı olarak nitelenebilecek durumlar kaçığa yönelişte etkilidir.

2-Elektrik hırsızlığına yönelen bireylerde işlenen günahın hesabının ahirette verileceği inancı zayıftır.

3-Ahiret inancı Müslüman’ın sorumluluk duygusunu geliştiren ve güçlendiren bir fonksiyon icra etmektedir.

4-Elektrik hırsızlığı yapan bireyler yansıtma, rasyonalizasyon ve inkâr gibi savunma mekanizmalarıyla yaşadıkları olumsuzlukları telafi etme ve bireysel çıkarlarına dini kılıf uydurma gayretindedirler.

5-Her şeyi devletten bekleme düşüncesi, bedavacılık ve tatminsizlik toplumda değer yitimi yaşandığını göstermektedir.

6-Geçmişe oranla elektrik tüketim ihtiyacının artmasına paralel olarak elektrik hırsızlığı da artmıştır.

¹⁰ Sosyal öğrenme sadece yaşayarak değil gözleyerek ya da duyarak bir pekiştirecek olmadan da model alarak öğrenmeyi ifade eder. (Bkz.: Sayar&Diñç, 2008: 45)

7-Ekonomik nedenler kadar siyasi eğilimler de elektrik hırsızlığına yönelişte etkili olmuş, devlete karşı kin ve nefret duyan bazı gruplar kendi taraftarlarını rahatça kaçak kullanıma yönlendirmişlerdir.

8-Bireylerin elektrik hırsızlığına motive oluşunda eğitimsizlik, bilinçsizlik, siyasi propagandalar ve dini yönlendirmeler etkilidir.

9-Elektrik hırsızlığının dini, vicdani, ahlaki veya hukuki anlamda normal veya anormal bir davranış oluşunu belirleyen “suç” olgusu değil suçlunun kendisidir; doğru bir şey olmasa da hırsızın yaptığı hırsızlık davranışı kendisince doğru ve anlamlıdır.

10-Bireyler özentile, taklit ve modelleyerek öğrenmeyle kaçağa yönelmektedirler. Özellikle gençler geçmişten günümüze ailelerinden gördüklerini aynen uygulamaktadırlar.

11-Elektrik hırsızları kınanma, dışlanma, yakalanma ve cezalandırılma duygusuyla yaşamaktadırlar.

12-Elektrik hırsızlığı kaçak kullanmayan bireyleri ciddi bir şekilde etkilemekte ve rahatsız etmektedir.

13-Kaçak kullanım yaygınlaştıkça inançlı insanlarda da bilişsel değişim olmakta ve bu insanlar da kaçağa yönelmektedirler.

14-Kaçak kullanım sorumsuzluk ve israfa sebep olmaktadır.

Öneriler

Araştırmaların birçoğunda olduğu gibi kapsam ve sınırları belli olan bu çalışma daha farklı açılardan da yapılabilir. Örneğin, kaçak elektrik konusunda:

1-Elektrik hırsızlığı yaptığı için elektriği kesilen veya değişik cezai müeyyide uygulanan bireylerin örneklem olarak alınacağı bir çalışma yapılabilir.

2-Farklı demografik özelliklere sahip örneklerle bir çalışma yapılabilir.

3-Din eğitiminin esas alındığı ve din eğitimi alan ve almayan örneklerin karşılaştırıldığı bir çalışma yapılabilir.

KAYNAKÇA

Atkinson ve Hilgard, (2012). *Psikolojiye Giriş*, Çev.: Öncül, Ö. Ferhatoğlu, D. Ankara: Arkadaş Yayınları.

Balcı, A. (2011). *Sosyal Bilimlerde Araştırma* (9. Baskı), Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Baymur, F. (1985). *Genel Psikoloji*, İstanbul: İnkılap Kitapevi.

Bebek, A. (1996). *Günah, DİA*, XIV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Budak, S. (2009). *Psikoloji Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

- Certel, H. (2009). *Suçlularda Dine Dönüş*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Eren, H. (Ed) (1998). *Türkçe Sözlük*, Ankara: TDK Yayınları.
- Erich Fromm, E. (2001). *İtaatsizlik Üzerine*, Çev.: Sayın, A. İstanbul: Kariyer Yayıncılık.
- Erişim tarihi, 08.01.2014, <http://www.haberler.com/borclu-abonenin-elektriginin-kesilmesine-baslandi-5514365-haberi/>
- Erişim tarihi, 19.07.2013, <http://www.epdk.gov.tr/index.php/epdk-sss-menu?id=212>
- Harman, Ö. F. (1996). *Günah, DİA*, XIV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hökelekli, H. (2008). *Din Psikolojisi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hökelekli, H. (2010). *Din Psikolojisine Giriş*, İstanbul: Dem Yayınları.
- İmrek, M. (2012). Elektrikte Kayıp Kaçak Bedeli, İstanbul: Erişim tarihi, 19.07.13, www.tuketiciler.org.
- Karaca, F. (2011). *Din Psikolojisi*, Trabzon.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (24. Basım), Ankara: Nobel Yayınları.
- Kayıklık, H. (2011). *Din Psikolojisi*, Adana: Karahan Kitapevi.
- Peker, H. (1990). Suçlularda Dini Davranışlar, *Ondokuzmayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IV, Samsun, 93-123
- Sayar, K. Dinç, M. (2008). *Psikolojiye Giriş*, İstanbul: Dem Yayınları.
- Sayıştay Başkanlığı. (2013) *Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş. ile ilgili 2012 Yılı Sayıştay Raporu*, Ankara: Sayıştay Başkanlığı
- Şentürk, H. (2010). *İslami Hayatın Psikolojik Temelleri*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Tören, M. Y. (2004). *Adalet Psikolojisi*, Ankara.
- Yavuz, K. (1982). Din Psikolojisinin Araştırma Alanları, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, V, Erzurum, 87-108
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Nitel Araştırma Yöntemleri* (8. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık.